Summary

Ivanna Melnyk. **Positive protection of the rights of borrowers of consumer loans.**

The article deals with the protection of the rights of borrowers of consumer loans and its provision with a positive right. The author adheres to the distinction between the protection of rights and their protection, where the former is broader in scope and ensures the inviolability of subjective rights and legally protected interests, and self-defense in case of encroachment. It has a preventive focus and in relation to consumers covers the category of "informed consumer", is provided with information, technical, program, organizational, in particular the activities of state and local authorities. On the contrary, protection is possible only in case of violation of rights or after. The author substantiates the protection of the rights of borrowers of consumer loans as a relatively independent direction of consumerism, the development of positive manifestations in the development of elements of the mechanism of consumer protection and possible gaps and contradictions of the current concept of such lending.

The author pays attention to the fact that the protection of rights in positive law is given less attention than protection. Accordingly, the burden on consumer protection bodies is growing. In addition, the CC lists only the entrepreneur and does not provide for the consumer. It is proposed to symmetrically provide for such a person in the main act of civil law. Accordingly, the need to develop means, methods, forms of protection of the rights of consumers and in particular borrowers of consumer loans is justified. the law clearly defined the rights of consumers and borrowers. For the most part, it is only a question of ensuring them: 1) in the implementation of these rules into national legislation; 2) strict implementation of their instructions by the parties to the legal relationship and, above all, by a strong party; 3) ensuring the effectiveness of supervisory and control bodies of the state and self-governing organizations for the protection of consumer rights.

Key words: credit, positive protection of the rights, consumer credit, rights, consumer, security.

DOI: 10.36695/2219-5521.3.2020.40

УДК 347.91

Д.О. МЕНЮК

Дарина Олегівна Менюк, *аспірантка Інституту держави і права імені В.М. Корецького НАН України*[*]

ORCID: 0000-0002-7083-7573

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРИНЦИПУ ОБ'ЄКТИВНОЇ ІСТИНИ ПРИ ПЕРЕГЛЯДІ СУДОВИХ РІШЕНЬ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

Постановка проблеми. Побудова правової держави в Україні має своїм завданням забезпечення прав і законних інтересів громадян. Конституція нашої держави визначає, що найвищою соціальною цінністю є людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека. Гарантією дотримання цієї норми також є можливість звернення кожного до суду за захистом своїх прав і свобод у разі їх порушення, обмеження або невизнання. Такий механізм дає змогу вести мову про забезпечення дієвості верховенства права, що є однією із цілей нашої держави.

Оскільки виключно на суд покладено обов'язок розгляду і вирішення справ, а ця система органів діє від імені держави, саме ним має бути чітко дотримано не тільки законів, а й основоположних засад, які подекуди хоч і не закріплені законодавчо, проте мають безпосередній вплив на здійснення правосуддя. Природно, що для ухвалення справедливого, обґрунтованого і законного рішення, суду та його учасникам необхідно дотримуватись усіх принципів, які тісно взаємопов'язані один з одним і утворюють єдину систему, що об'єднана спільною метою – забезпечення прав та законних інтересів особи.

Одним із таких принципів є принцип об'єктивної істини, дотримання якого дає змогу вести мову про здійснення справедливого судочинства. На жаль, сьогоденні реалії, що залежать від умов як об'єктивного, так і суб'єктивного характеру, свідчать про неналежне дотримання принципів здійснення правосуддя, у тому числі й щодо розгляду та вирішення цивільних справ.

Аналіз останніх досліджень. Варто зазначити, що у сучасній доктрині принципу об'єктивної істини майже не присвячено наукових досліджень, він не часто аналізується з точки зору чинного цивільного процесуального законодавства України, зокрема, з огляду на поширену думку, відповідно до якої принцип об'єктивної істини тісно пов'язаний із правом радянського періоду, а тому не може бути одним із основоположних принципів у демократичних державах. Однак з огляду на важливість цього принципу для здійснення правосуддя, безсумнівно, можна дійти висновку, що тема принципу об'єктивної істини у судочинстві все ж залишається актуальною. Проблема реалізації цього принципу досліджувалась вітчизняними і зарубіжними науковцями. Так, принцип об'єктивної істини розглядався у працях А.В. Андрушка, С.О. Волосенка, К.В. Гусарова, В.В. Комарова, В.А. Кройтора, Н.Ю. Сакари, Г.П. Тимченка, О.С. Ткачука, М.С. Шакарян, М.Й. Штефана та ін.

© Д.О. Менюк, 2020

[*] ***Daryna Meniuk,*** *Postgraduate student of V.M. Koretsky Institute of State and Law of the NAS of Ukraine*

Формулювання мети статті. Метою цього дослідження є визначення принципу об'єктивної істини саме у площині цивільного процесу, його поняття та змісту; виявлення взаємозв'язку принципу об'єктивної істини з іншими принципами цивільного судочинства; вираження принципу об'єктивної істини в інших нормах цивільного процесуального права, а також дослідження проблеми реалізації цього принципу і можливі шляхи їх вирішення, зокрема, з огляду на особливості перегляду судового рішення за нововиявлених або виключних обставин.

Виклад основного матеріалу. Насамперед варто зазначити, що завдання встановлення дійсних обставин справи, а відтак ухвалення справедливих судових рішень, існувало завжди. Ще в римському праві було відомо, що «рішення визнавалось за істину в даному спорі і мало обов'язкову силу для сторін, що було його характерною рисою як акта тлумачення і застосування норми права[1].

Проте, незважаючи на таке багаторічне існування підходів до необхідності правди при вирішенні справ, із реалізацією принципу об'єктивної істини завжди виникало безліч проблем, які неодноразово обговорювались у теорії цивільного процесуального права. Підставами, що спричиняли таку проблематику, є, на думку Г.П. Тимченка, суперечливість процесуального законодавства, а також вплив на судову гілку влади інших органів державної влади. Своєю чергою, в суперечливості законодавства автор вбачає, що «з одного боку, вимагалось досягнення правди, а з іншого боку, існувала система формалізованих доказів, які розташовувались в певному порядку і мали переваги одне перед одним, що навряд чи дозволяло суду встановлювати істинні обставини справи»[2].

Хоча наразі Конституцією закріплено принцип стримування і противаг трьох гілок влади, а чинним цивільним процесуальним кодексом визначено, що жоден доказ не має для суду заздалегідь встановленої сили, принцип об'єктивної істини продовжує породжувати питання щодо його практичної реалізації. Насамперед доцільно визначити поняття принципів судочинства в цілому. Так, вони визначаються як «основні засади, які закріплені в законі і виражають суть правосуддя. Значення принципів полягає у тому, що вони забезпечують однакове розуміння і застосування законів всіма учасниками правосуддя та слугують орієнтиром для юристів в їх практичній діяльності»[3]. В.Т. Маляренко наводить визначення принципам судочинства як керівним засадам (ідеям), що стосуються завдань, засобів та способів здійснення судочинства[4].

Щодо принципів саме цивільного процесуального права, то за визначенням М.С. Шакарян під ними слід розуміти основні положення, які відображають її специфіку і зміст, або засади побудови процесу в цілому і всієї системи цивільних процесуальних дій і відносин відповідно до завдань правосуддя[5]. Своєю чергою, М.Й. Штефан наводить наступне визначення: «принципами цивільного процесуального права будуть закріплені в його нормах правові погляди українського народу на завдання і мету правосуддя в цивільних справах (цивільного судочинства), організаційної його побудови і процесуальної діяльності, процесуально-правових повноважень суду та процесуально-правового становища учасників процесу – громадян, підприємств, установ, організацій»[6].

Так, загалом принцип об'єктивної істини можна визначити як керівну засаду, що визначає зміст і спрямованість цивільного процесу, а також виявляється в нормах цивільного процесуального права. С.С. Алексєєв наводить визначення принципу об'єктивної істини як вираженої у праві вимоги, відповідно до якої рішення правозастосовного органу має повно і точно відповідати об'єктивній дійсності[7]. Зміст принципу об'єктивної істини також полягає у тому, що «правосуддя виконає покладені на нього завдання тоді, коли воно здійснюватиметься у відповідності із законом, на основі встановлення об'єктивної істини за фактичними обставинами справи, а не тільки в певних межах і на основі припущення про їх наявність»[8].

Враховуючи викладені позиції щодо визначення принципів загалом, цивільних процесуальних принципів та принципу об'єктивної істини, можна дійти висновку, що останньому притаманні загальні ознаки принципів цивільного судочинства, оскільки цей принцип містить певну ідею, що виражається в нормах цивільного процесуального права. Стосовно нормативного закріплення цього принципу, варто зазначити, що безпосередньо у нормах процесуального законодавства визначення принципу об'єктивної істини відсутнє. Разом із тим його зміст відображається в різних правових нормах законодавства про судоустрій, в окремих процесуальних кодексах, а також у взаємозв'язку із іншими принципами процесуального права.

Наприклад, текст присяги судді, встановлений ст. 57 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», наголошує, що особа, вступаючи на посаду судді, присягає «… об'єктивно, безсторонньо, неупереджено, незалежно, справедливо та кваліфіковано здійснювати правосуддя…»[9]. Своєю чергою, ч. 5 ст. 12 ЦПК України визначає, що суд має зберігати об'єктивність і неупередженість при виконанні свої повноважень із здійснення судочинства[10]. У процесуальній науці існують різні підходи до визначення ролі суду у процесі, але доцільно погодитись із думкою А.В. Андрушко, який вважає, що активність суду виражається через реалізацію низки принципів цивільного процесу, зокрема змагальності, об'єктивної істини, законності[11].

Проблема реалізації принципу об'єктивної істини безпосередньо пов'язана з порушенням принципу рівності. На думку О.С. Ткачука, порушення рівноправності сторін має місце у випадках, коли сторони з тих чи інших причин мають нерівні можливості щодо доведення своєї позиції у суді, з огляду на суб'єктивні фактори. І тут постає інша проблема, порушення принципу змагальності. На думку автора, воно «має місце у тих випадках, коли лише суд має доступ до доказів, а сторонам вони не надаються», що, в свою чергу, спричиняє «відсторонення сторін від процесу збирання та дослідження доказів, тобто про відсутність змагальної форми процесу»[12].

З огляду на вказане, можна дійти висновку, що проблема реалізації об'єктивної істини прямо пов'язана з процесом доказування. Оскільки суд має всебічно з'ясувати обставини справи, то значна увага повинна приділятись саме формуванню предмета доказування, збиранню, поданню доказів, їх дослідженню та оцінці.

Статтею 89 ЦПК України встановлено, що суд оцінює докази за своїм внутрішнім переконанням, що ґрунтується на всебічному, повному, об'єктивному та безпосередньому дослідженні наявних у справі доказів. Цьому кореспондує ч. 2 ст. 214 ЦПК України, норма якої визначає, що головуючий відповідно до завдання цивільного судочинства керує ходом судового засідання, забезпечує додержання послідовності й порядку вчинення процесуальних дій, здійснення учасниками судового процесу їх процесуальних прав і виконання ними обов'язків, спрямовує судовий розгляд на забезпечення повного, всебічного та об'єктивного з'ясування обставин справи, усуваючи із судового розгляду все, що не має істотного значення для вирішення справи. Це також свідчить про те, що суд має дотримуватись принципу належності, допустимості, достовірності та достатності доказів, зміст щодо яких детально описаний у нормах чинної редакції цивільного процесуального кодексу України.

Відтак, об'єктивне з'ясування обставин справи означає обґрунтованість висновків суду дійсним обставинам справи. Висновки суду викладаються у рішенні, яке відповідно до ст. 263 ЦПК України повинно ґрунтуватись на засадах верховенства права, бути законним та обґрунтованим, а також відповідати завданню цивільного судочинства. Дотримання цих вимог до судового рішення свідчить про належний розгляд цивільної справи та правильне її вирішення.

Окремо постає проблема розуміння категорії «внутрішні переконання», оскільки у такому контексті воно може безпосередньо вказувати на умову суб'єктивності при дослідженні судом доказів і прийнятті рішення. Варто зазначити, що це поняття пов'язане з поняттям пізнання, тобто включає певні елементи філософського змісту. Саме філософія завжди досліджувала питання пізнання і проблеми істини.

Що стосується істини у праві, то її доцільно визначити як «відповідність закріплених у юридичних актах тверджень, висновків, приписів реальним процесам і фактам»[13]. Вона, за змістом, повинна мати об'єктивний характер, як результат пізнавальної діяльності. Разом із тим істина не може бути об'єктивною категорією, оскільки процес пізнання – це процес активного, творчого відображення дійсності у свідомості людини при її взаємодії із навколишнім світом. І хоча одним із принципів пізнання є принцип об'єктивності, все ж пізнання осмислюється через категорії «суб'єкт» та «об'єкт»[14], а отже, містить в собі суб'єктивний аспект.

Вбачається, що принцип об'єктивної істини реалізувати на практиці не вбачається можливим. Суддя, розглядаючи справу, на основі свого досвіду, рис характеру, певним усвідомленням навколишнього світу, приймає рішення крізь призму власного сприйняття, подекуди орієнтуючись на власні симпатії і антипатії до тієї чи іншої сторони процесу або іншого учасника цивільного провадження.

Разом із тим у демократичних державах існують механізми, які дозволяють якщо не повністю знайти об'єктивну істину у справі, але наблизитись до її правильного вирішення. До таких механізмів насамперед належить перегляд судових рішень в апеляційному та касаційному порядках. У цьому випадку особа, оскаржуючи рішення до суду вищої інстанції, забезпечує перегляд рішення на предмет законності та обґрунтованості судового рішення; неправильне застосування судом норм матеріального чи порушення норм процесуального права.

Водночас перегляд судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами також є тим механізмом, через який може бути реалізовано принцип об'єктивної істини. Особливістю вираження принципу об'єктивної істини при перегляді судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами є те, що суд, ураховуючи істотні для справи обставини, що не були встановлені судом та не були і не могли бути відомі особі, яка звертається за переглядом судового рішення, або беручи до уваги рішення інших судів, національних та міжнародних, юрисдикція яких визнана на території України, яким встановлено істотні обставини для справи, має переглянути судове рішення, яке набрало законної сили з урахуванням таких обставин. Дослідження таких обставин та їх вплив на судове рішення, у свою чергу, свідчить про всебічне, повне, об'єктивне вирішення справи.

Насамкінець варто зазначити, що найважливішим механізмом подолання проблем неправильного вирішення цивільних прав слід вважати підвищення рівня правосвідомості, зокрема судді, що, в свою чергу, сприятиме побудові цивільного процесу на основі принципу об'єктивної істини. Правосвідомість О.Ф. Скакун визначає як «систему почуттєвих і мислених образів комунікативно-вольової спрямованості, через які відбувається безпосереднє і опосередковане сприйняття правової реальності – ставлення до чинного, минулого і бажаного права, до діяльності, пов'язаної з правом, до правових явищ та поведінки людей у сфері права»[15]. І хоча правосвідомість визначається суб'єктивною формою реалізації функцій права, високий її рівень у судді, як і наявність професіоналізму, дасть змогу більш об'єктивно підійти до розгляду справи та вирішити її належним чином. Тому, незважаючи на сприйняття навколишнього світу, обставин певної справи, ставлення до людей через суб'єктивну категорію пізнання, судді нашої країни мають досягти такого рівня професіоналізму, що дала б їм змогу певною мірою об'єктивно з'ясовувати всі обставини справи і на підставі цього ухвалювати законні та обґрунтовані рішення у справі. Оскільки суд має пам'ятати, що істина у справі, зокрема і цивільного провадження, – це виключно об'єктивна категорія, що не має змінюватись залежно від тих чи інших суб'єктивних чинників.

Висновки. Таким чином, було розглянуто один із найважливіших принципів цивільного процесуального права – принцип об'єктивної істини, зміст якого полягає у всебічному, повному та неупередженому з'ясуванні обставин справи, що забезпечує ухвалення обґрунтованого, законного і об'єктивного судового рішення. Хоча принцип об'єктивної істини не закріплено в окремій нормі цивільного процесуального законодавства, він відображається через інші норми та принципи цивільного процесуального права. Проаналізувавши систему принципів цивільного процесу та місце принципу об'єктивної істини в цій системі, його взаємозв'язок і співвідношення з іншими принципами, зокрема законності, змагальності, рівності тощо, було зроблено висновок, що проблеми реалізації принципу об'єктивної істини залишаються невирішеними крізь призму порушення інших основоположних засади цивільного судочинства. Окремо проблема реалізації принципу об'єктивної істини постає з точки зору доказування у цивільному процесі – порушення правильного визначення предмета доказування, процедури зібрання доказів, їх подання і подальше дослідження, а також їх оцінка, веде до неповноти дослідження фактичних обставин справи, а відтак тягне за собою відсутність реалізації принципу об'єктивної істини. Водночас вказана проблема вирішується механізмами перегляду судових рішень, зокрема при перегляді за нововиявленими або виключними обставинами. Крім цього, необхідним є підвищення рівня правосвідомості суспільства в цілому, здебільшого суддів, аби зросло усвідомлення цінностей права, прав і свобод людини, зокрема через зменшення рівня деформації правосвідомості, таких як правовий нігілізм та правовий дилетантизм. Відтак, досягнення об'єктивної істини має стати ідеалом, прагнення до якого повинно забезпечуватись, у тому числі, і наявними механізмами, зокрема, інститутом перегляду судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами.

---

[1] Підопригора О.А., Харитонов Є.О. Римське право : підручник. 3-тє вид. Київ : Юрінком Інтер, 2013. С. 301–302.

[2] Тимченко Г.П. Принцип об'єктивної (судової) істини: еволюція доктрини та законодавства. *Юридична Україна. Цивільний процес.* 2010. Вип. 347/921. С. 89.

[3] Молдован В.В. Судоустрій. Україна, Велика Британія, Російська Федерація, США, ФРН, Франція. Судові органи ООН : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2013. С. 83.

[4] Юридична енциклопедія: в 6 т. / редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Київ: Укр. енцикл., 2003. Т. 5: П-С. С. 129.

[5] Гражданский процесс / под ред. М.С. Шакарян. Москва, 1993. С. 32.

[6] Штефан М.Й. Демократичні принципи радянського цивільного судочинства. *Радянське право*. 1977. № 7. С. 18.

[7] Алексєєв С.С. Загальна теорія права. Т. ІІ. URL: http://osvita.125mb.com/printsip-obyektivnoy-istinyi-44338.html

[8] Штефан М.Й. Цивільний процес: підручник для студ. юрид. спеціальностей вищих закладів освіти. 2-ге вид., перероб. та доп. Київ: Видавничий Дім «Ін Юре», 2001. С. 53–54.

[9] Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016 р. № 1402-VIII. *Відомості Верховної Ради України.* 2016. № 31. Ст. 545.

[10] Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18.03.2004 р. № 1618-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 40–41, 42. Ст. 492.

[11] Андрушко А.В. Принцип диспозитивності цивільного процесуального права : монографія. Харків : Консум, 2006. С. 36.

[12] Ткачук О.С. Проблеми реалізації судової влади у цивільному судочинстві : монографія. Харків : Право, 2016. С. 343.

[13] Юридична енциклопедія: в 6 т. / редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Київ: Укр. енцикл., 1998. Т. 2: Д-Й. С. 729.

[14] Решетов О.О., Кирильчук В.Т., Стежко З.В. Пізнання, чуттєве та раціональне пізнання. *Наукові записки:* в 10 ч. Ч. 1. Кіровоград: КНТУ, 2010. С. 25.

[15] Скакун О.Ф. Теорія права і держави : підручник. 3-тє вид. Київ : Алерта, 2012. С. 96.

Резюме

Менюк Д.О. **Реалізація принципу об'єктивної істини при перегляді судових рішень у цивільному процесі України.**

У статті розглянуто поняття та правову сутність принципу об'єктивної істини у цивільному процесі України та визначено його місце у системі принципів цивільного процесуального права. Проаналізовано проблеми, які не дозволяють стверджувати про реалізацію принципу та досягнення об'єктивної істини при вирішенні судами окремих цивільних справ. Перегляд судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами визначено як один із механізмів наближення суду та учасників справи до об'єктивної істини.

Ключові слова: принципи цивільного процесуального права, перегляд судових рішень, цивільний процес, об'єктивна істина.

Резюме

Менюк Д.О. **Реализация принципа объективной истины при пересмотре судебных решений в гражданском процессе Украины.**

В статье рассмотрено понятие и правовую сущность принципа объективной истины в гражданском процессе Украины и определено его место в системе принципов гражданского процессуального права. Проанализированы проблемы, которые не позволяют утверждать о реализации принципа и достижению объективной истины при решении судами гражданских дел. Пересмотр судебных решений в связи с вновь открывшимися или исключительными обстоятельствами определено как один из механизмов приближения суда и участников дела к объективной истине.

Ключевые слова: принципы гражданского процессуального права, пересмотр судебных решений, гражданский процесс, объективная истина.

Summary

***Daryna Meniuk*. The implementation of the principle of objectivity of truth in the review of court decisions in the civil process of Ukraine.**

The article draws attention to one of the most important principles of civil procedural law is the principle of objective truth, the substance of which is to clarify in full the circumstances of a case, that would allow a court to make a reasoned, lawful and objective decision. Doctrinal approaches to defining the notion of the principle of objective truth were also examined and its main features were identified.

In addition, the system of principles of the civil process, the place of the principle of objective truth in this system, its interrelation and relation with other principles, such as legality, competitiveness, equality, etc., were analysed. In this aspect, the main problems of the realization of the principle of objective truth were also identified through the prism of violation of other fundamental principles of civil justice.

One of the problems of realizing the objective truth principle was the problem of proof. Thus, a violation of the correct determination of the subject of evidence, the procedure for gathering evidence, their presentation and further investigation, as well as their evaluation, leads to incomplete study of the facts of the case, and therefore entails the failure to realize the principle of objective truth.

It is established that the principle of objective truth is, unfortunately, sufficiently abstract, since the trial proceeds through cognition, which eliminates the possibility of complete objectivity. It is considered necessary to increase the level of justice of the society as a whole, and of judges, especially, in order to increase awareness of the values of human rights, rights and freedoms and to reduce the level of deformation of justice, in particular legal nihilism and legal amateurism. The categories of truth in law and cognition as activities in the field of philosophical science were also explored, which made it possible to better understand the content of the principle of objective truth, including in the civil process.

Finally, it should be noted that despite the perception of the world, the circumstances of a particular case, the treatment of people through a subjective category of knowledge, our country's judges have to reach a level of professionalism that would allow to a certain extent clarify all the circumstances of the case objectively. Hence, on that basis to make legitimate, substantiated and objective decisions in the case. Therefore, the attainment of objective truth must be the ideal to be pursued, including through existing mechanisms, in particular the institute of judicial review, so the court must bear in mind that the truth of the case, including civil proceedings, is a purely objective category, which should not change depending on certain subjective factors.

Key words: principles of civil procedure law, review of court decisions, civil process, objective truth.

DOI: 10.36695/2219-5521.3.2020.41

УДК 346

Л.А. ОЛІЙНИК

Лілія Анатоліївна Олійник, *аспірантка Інституту економіко-правових досліджень імені В.К. Мамутова НАН України, адвокат*[*]

ORCID: 0000-0002-5946-7524

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ВІДШКОДУВАННЯ МОРАЛЬНОЇ ШКОДИ СУБ'ЄКТАМ ГОСПОДАРЮВАННЯ У ПРАКТИЦІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Постановка проблеми. Єдина стаття законодавчого акта, що визначає основні засади господарювання в Україні і регулює господарські відносини, які виникають у процесі організації та здійснення господарської діяльності між суб'єктами господарювання, а також між цими суб'єктами та іншими учасниками відносин у сфері господарювання, щодо можливості відшкодування суб'єкту господарювання матеріальної компенсації моральної шкоди (ст. 225 Господарського кодексу України) не дозволяє чітко визначити межі можливої компенсації нематеріальних втрат суб'єкта господарювання, елементи моральної шкоди, якої може зазнавати суб'єкт господарювання та критерії розрахунку розміру матеріальної компенсації моральної шкоди, завданої суб'єкту господарювання, які стали б ефективним засобом відновлення становища, що існувало до настання обставин, що спричинили нематеріальні втрати суб'єкта господарювання.

Практика національних судів України свідчить, що переважно основна увагу приділяється компенсаціям матеріальних втрат суб'єктів господарювання, а справедлива сатисфакція втрат нематеріального характеру у більшості випадків залишається поза увагою судових органів. Поряд із тим у практиці Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) питання матеріального відшкодування моральної шкоди суб'єктам господарювання не є новиною, як і використовувані зазначеною інституцією категорії оцінки наявності та розмірів моральної шкоди є досить широкими, зважають як на прецедентну практику ЄСПЛ, так і на індивідуальні обставини кожної справи.

Вказане зумовлює потребу в дослідженні практики розгляду ЄСПЛ вимог про компенсацію моральної шкоди, що заявляються суб'єктами господарювання, означення критеріїв, які використовуються при вста-

© Л.А. Олійник, 2020

[*] ***Liliia Oliinyk,*** *Postgraduate student of the Institute of Economic and Legal Research named after V. Mamutov of the NAS of Ukraine*